

635.12

Ե - 72

Հ. ՅԵՐԱՆԴՈՒՆԻ

ԿԱՐՏՈՑԻԼԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1932

11 APR 2013

30 JUL 2010

Հ. ՅԵՐՎԱՆԴՈՒՆԻ

638.12

36-73

W.

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1008
34327

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1932

Պետերատի տպարան
Գլավիտ 7491 (բ.)
Հրատարակ. 2210
Պատվեր 1684
Տիրաժ 3000

Սրբազրեցին՝ Ուն. Գասարչյան և Բաբր. Աղաճյան

Արտադրութեան և հանձնված 13/Ⅶ

1932 թ.

Տպագրութեան և հանձնված 4/Ⅵ

1932 թ.

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վորպես սնունդի աղբյուր կարտոֆիլը ամենաշատ տարածված և ամենաշատ արտադրվող պալարապտուղն է հանդիսանում ամբողջ աշխարհում:

Վիճակագրական տեղեկությունները ցույց են առնում, վոր ավելի շատ կարտոֆիլ է արտադրվում քան հացահատիկային բույսերից յուրաքանչյուրն առանձին, առանձին վերցրած:

Կարտոֆիլի տարեկան արտադրանքը կազմում է ամբողջ աշխարհում արտադրվող կարտոֆիլի, ցորենի, գարու, լեգիպտացորենի, տարեկանի ու վարսակի տարեկան ընդհանուր բերքի 26,5 % -ը:

Խորհրդային Միությունը արտադրում է ամբողջ աշխարհի կարտոֆիլի տարեկան արտադրանքի 23-25 % -ը: Այս իմաստով Գերմանիայից հետո մեր Միությունը յերկրորդ տեղն է բռնում, իսկ կարտոֆիլի մշակության համակացված հողերի տարածութ- յամբ՝ առաջին տեղը ամբողջ աշխարհում:

Կարտոֆիլը վորպես կուլտուրական բույս ունի մեծ տնտե- ական նշանակություն: Կարտոֆիլը ոգտագործվում է վորպես սնունդ թե մարդկանց և թե կենդանիների համար: Կարտոֆիլից պատրաստում են ոսլա, սպիրտ և պատուհա: Վորպես սնունդ կենդանիների ոգտագործվում են վոչ միայն պալարները՝ ալ և վեգետացիոն մասերը (ցողուն, տերև) սիրապահման միջոցով:

Վորպես սնունդի աղբյուր կարտոֆիլը շատ հարուստ է ու- չալով: Կարտոֆիլի 78, 8 % -ը ջուր է, 17,4 % -ը՝ ոսլա, 2,2 % -ը սպիրտակուցային նյութեր, 1,1 % -ը՝ հանքային աղեր, 0,4 % -ը ջրաթաղանթ ցելուլոզ և 0,1 % -՝ ճարպային նյութեր:

Ինչպես տեսնում ենք ջրից հետո կարտոֆիլի ամենախոշոր տոկոսը ոսլան է կազմում: Իսկ ոսլան սնունդի կարևոր և ըս- պիրտի պատրաստութեան ամենահիմնական աղբուրն է:

Կարտոֆիլի մշակութունը խոշոր նշանակություն ունի միայն ժողովրդական սնունդի ապահովման ու ոսլայի, բայերտի արդյունաբերության զարգացման իմաստով, այլ և հսկայական նշանակություն ունի սոցիալիստական անասնապահության զարգացման համար:

Վոչ միայն կարտոֆիլի միացորդներով ու պալարներով կարելի է կերակրել կենդանիներին, այլ և նրա վեգետատիվ մասերի սիլոսացումը անասունների կերի բազա ստեղծելու իմաստով հսկայական ազդակ է հանդիսանալու սոցիալիստական անասնապահության խոշոր փերմաների ու սովխոզների ամրացման գործին:

Վերոհիշյալ թվերիցն ու խնդիրներից պարզվում է, թե անտեսական ինչ խոշոր նշանակություն ունեցող կուլտուրական բույս է կարտոֆիլը:

Տնտեսական խոշոր նշանակություն ունեցող այս կուլտուրան ավելի ռացիոնալ մշակությամբ իր բարձրագույն թափն ու զարգացումը կատանա, շնորհիվ կուլտնտեսությունների ու խորհրդարային տնտեսությունների, վորոնց պլանային աշխատանքի ու մեխանիզացիայի միջոցով ավելի արդյունավետ կարելի է դարձնել կարտոֆիլի մշակությունը մեզ մոտ:

Յեթե մինչև խորհրդայնացումը է դրանից հետո լել մեր միութունը կարտոֆիլի մշակման տեսակետից յերկրորդ տեղն է բռնել (ընհանուր բերքի իմաստով), ապա այժմ, շնորհիվ կուլտնտեսությունների ու խորհանտեսությունների կազմակերպման ու ամրացման, ավելի խոշոր հնարավորություն է ստեղծվել բանմատակարարման ու արդյունաբերական խոշոր նշանակություն ունեցող կարտոֆիլի մշակությունը շատ ավելի զարգացնել քան այդ հնարավոր է յեղել մինչև այսօր ու մեր միութունը դարձնել կարտոֆիլի մշակող առաջնակարգ յերկրը՝ ինչպես հողամասի տարածության նույնպես և տարեկան ընդհանուր բերքի արտադրության իմաստով:

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կարտոֆիլը գերածության մեջ է յեղել սրանից դեռ հարյուրավոր տարիներ առաջ: Դիտականների կարծիքով կարտոֆիլի հայրենիքը Չիլին է (Հարավային Ամերիկա), վորտեղից իսպանական ճանապարհորդների միջոցով նա տեղափխվել է Յեվ-

րոպա ու մշակվել՝ մասնավորապես Իսպանիայում՝ 16րդ դարու սկզբից: Սակայն կարտոֆիլի ընդարձակ մշակությունը տեղի է ունեցել Յեվրոպական յերկրներում միայն 18րդ դարու վեջին կիսից: Կարտոֆիլի տարածումը ու մշակությունը բավական դանդաղ է տեղի ունեցել: Սակայն այսօր կարտոֆիլը ամենատարածված ու ամենից աժան սնունդի աղբուրն է համարվում ամրոդջ աշխարհում:

ԲՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կարտոֆիլը պատկանում է մորմազդիների ընտանիքին: Այդ ընտանիքին են պատկանում՝ պամիտորը, ծխախոտը, բիրբարը, բադրջանը և այլն: Սրանք բոլորն էլ պարունակում են սոլանին կոչված նյութը: Պամիտորի և կարտոֆիլի ցողունն ու տերևները ծաղիկն ու պտուղը իրար շատ են նման:

Կարտոֆիլը աճում է կեսից մինչև $1\frac{1}{2}$ մետր բարձրությամբ: Սա, ի հարկե, կախված է հողից, կլիմայական պայմաններից ու կարտոֆիլի տեսակից:

Կարտոֆիլի արմատները բարակ են ու թելանման՝ մուգ շագանագույն: Նրանք փնջաձև դուրս են գալիս նախ աչքերից դուրս յեկած ցողունների հիմքից, ապա ստորյեղկրյա ցողունների բողբոջակետերից վորտեղից դուրս են գալիս նաև ստորնները ու տարածվում հողում՝ հորիզոնական դիրքում:

Կարտոֆիլի ցողունը անկյունավոր է, քառանկյունի, բավական ամուր, վորոնք ու խոտանման: Ցողունի վրա, հերթադիր ձևով դասավորված են կարտոֆիլի տերևները: Տերևները կենտոփետրաձև են, պատած մազմզուկներով:

Կարտոֆիլի ծաղիկները վորկուղաձև դասավորվում են ցողունի վրա: Ծաղիկներից յուրաքանչյուրն ունի հինգական բաժակաթերթ, պսակաթերթ ու առեջքներ ու մեկական վարսանդ: յուրաքանչյուր ծաղկից առաջ են գալիս բազմաթիվ սերմեր:

Կարտոֆիլի պսակաթերթի գույնը լինում է սպիտակ, դեղին մուգից—բաց մանիշակագույն, բաց վարդագույն և այլն:

Կարտոֆիլի պտուղը՝ կլոր տուփանման է և պարունակում է 100-300 սերմեր: Սակայն ցողունի վրա այժմ շատ քիչ պտուղներ են առաջ գալիս, գրեթե հազվագյուտ են: Յենթադրվում է, վոր ընտելացված կարտոֆիլի ծաղկափողին աստիճանաբար վորցրել է բեղմնավորման հատկությունը:

Կարտոֆիլի պալարը, վոր հանդիսանում է սնունդի աղբյուր և վորի համար եւ մշակվում է բույսը, վոչ ալ ինչ երբաց լիթե ձևափոխված ցողուն։ Պալարները լինում են կլոր, տափեկ ու ձվաձև ըստ փոփոխակի ժառանգական հատկություն։ Յուրաքանչյուր պալարի վրա դասավորված են աչքեր, վորոնք նրման են ցողունի վրայի բողբոջներին։ Յուրաքանչյուր աչք բողբոջից ծլեցման դեպքում, յեթե այս կամ այն պատճառով չեն փչացել—առաջ են գալիս ծիւր, վորոնցից ստացվում է նոր բույս։ Աչքերը ավելի շատ են պալարի ծայրի մասում ճիշտ արկղան ինչպես ցողունի վրա, իսկ ցողունի ծայրը, յուրաքանչյուր բույսի աճման կեսն է համարվում։ Պալարի աճող կողմում դասավորված բողբոջները ավելի ակտիվ են ու ավելի դիմացկուն։ Նրանք արագ աճող ծիւր են արտադրում։ Պալարները վոչ ալ ինչ են, բայց լիթե ստորյեկըյա ստոլոններին ծայրերի ուղուցքներ, ուր ամբարվում են սննդանյութերը։ Պալարները ոգտադրվում են թե վորպես սնունդի աղբյուր և թե վորպես կարտոֆիլի բազմացման միջոց։

ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԱՃՄԱՆ ԱՆՀՐԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Ինչպես բոլոր բույսերի, նոյնպես եւ կարտոֆիլի աճման համար խոշոր նշանակություն ունեն հինգ գլխավոր ֆակտորներ՝ հողը, ջուրը, ջերմությունը, սննդանյութերը և լույսը։

Հողը.—Հողի տեսակը խիստ կերպով ազդում է կարտոֆիլի բերքի, պալարների վորակի, հասունացման, կեղևի գույնի, փայլի, պալարի ձևի ու կազմության և մի շարք հիվանդություններից զերծ լինելու կամ չլինելու խնդրների վրա։

Թեթև, ավազակավային հողերում կարտոֆիլի վորակը բարձր է լինում և կեղևի գույնը պայծառ-փայլուն։ Ավազակավային հողերն ավելի քիչ ջրունակություն ունեն քան ծանր, կավային հողերը, հետևապես ավազակավային հողերում աճող կարտոֆիլը ավելի քիչ է լինում և լինում է ավազակավային (վորովհետև խոնավությունը քիչ է, հողն ավելի հարուստ է ողով ու սնկային հիվանդությունների համար համեմատաբար քիչ նպաստավոր) ու ավելի շատ է հասնում։ Պալարների ձևն ու առատությունը ավելի լավ է լինում ավազակավային հողերում քան կավային հողերում, վորովհետև ավազակավային հողերն ավելի փխրուն են լինում ու պալարների աճումն ու ձևավորումը ավելի նորմալ պայմաններում է տեղի ունենում։

Հիմնականում ավելի արդյունավետ է ու նպաստավոր կարտոֆիլը մշակելը ալյուխի հողերում, վորոնք փխրուն են ու լավ որավորվող, ունեն բավականաչափ ջուր կլանելու հատկություն, բնականորեն յենթակա չեն դրենաժի, չորանալիս չեն կոշտանում ու ջրվելիս եւ շատ ցամաքում են՝ անհրաժեշտ քանակի ջուր պահելով հանդերձ։ Ալյուխի հողերն ունենում են կնձկային կազմություն։

Կարտոֆիլի հողը հարուստ պիտի լինի սննդարար նյութերով, պիտի ունենա մշակման յենթակա հաստ հողաշերտ։

Հիշյալ պահանջներին բավարարելու տեսակետից համապատասխան հողեր են ու նպատակահարմար կարտոֆիլի մշակման համար ավազակավային ու կավաավազային հողերը։ Սևահողումն եւ կարտոֆիլը լավ է աճում ու առատ բերք տալիս, սակայն ընդհանրապես վերջին տիպի հողերում վեգետացիոն մասերն ավելի առատ են լինում բերքի հետ համեմատած ու ունեն քանակը պակաս է լինում պալարներում։ Կավային և չափազանց թեթև ավազային հողերում կարտոֆիլը լավ չի աճում ու բերքը չափազանց քիչ է լինում։

Ջուրը.— Բույսերի աճման պրոցեսում ջուրը խոշոր դեր է խաղում։ Վորպիսզի բույսերը կարողանան ոգտագործել հողում ամբարված քիմիական սննդանյութերը, անհրաժեշտ է, վոր, ալդ նյութերը լինեն լուծված դրության մեջ։ Ջուրն հանդիսանում է այն միջավայրը, վորի մեջ լուծվում են ալդ նյութերը և մատչելի դառնում բույսերի համար։ Ջուրը չափազանց կարևոր է նաև թե վորպես սնունդ և թե վորպես փոխադրական միջոց։ Տերևներում պատրաստված շաքարային նյութերի տեղափոխությունը լուծված դրությամբ՝ տերևներից դեպի բույսի այլ մասերն ու որգանները ու հողից արմատներում ներծծված քիմիական նյութերի տեղափոխությունը արմատներից դեպի տերևներն ու ալդ որգանները կատարվում է ջրի միջոցով։ Բույսերի մեջ ֆիզիոլոգիական ու քիմիական պրոցեսների ակտիվությունը ավելի բարձր է լինում ջրի առատ գոյություն դեպքում։ Վորքան քիչ է ջրի քանակը, այնքան դանդաղ են տեղի ունենում ալդ պրոցեսները։ Ջրի գոլորշիացումը տերևներից խոշոր չափով կանոնավորում է բույսի ներքին ջերմությունը ու աղատում բույսը արևահարումից։

Ահա այս բոլոր խնդիրները նկատի ունենալով՝ ջրի քանակը տվյալ հողում ու շրջանում կարևոր ֆակտոր է դառնում տվյալ բույսի մշակման համար։

Կարտոֆիլի մշակութայն դեպքում անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, թե վոռոգման միջոցով հողին տրվելիք ջրի քանակը և թե անձրևային տեղումները չափը: Արհեստականորեն վոռոգվող շրջաններում, ի հարկե ջրի մատակարարումը մեղանից է կախված: Ջրի պակասության դեպքում անհրաժեշտ է ավելի ընդլայնել ու ընդարձակել վոռոգման ցանցը, կիրառել արածի և ճիշտ ագրոտեխնիկական պրիլոմներ:

Սակայն այն շրջաններում, ուր ջրի անհրաժեշտ քանակը ստացվում է մասամբ կամ ամբողջովին մթնոլորտային տեղումների միջոցով, ահա այդպիսի շրջաններում ջրի պակասը կարող է վճռական դեր խաղալ:

Ընդհանրապես այնտեղ, վորտեղ մթնոլորտային տեղումները քանակը կարտոֆիլի վեգետացիոն շրջանում 350—450 միլիմետրից պակաս չի, այդպիսի վայրերում արդյունավետ կերպով կարելի չի ու հնարավոր կազմակերպել կարտոֆիլի արտադրական բազաներ:

Կարտոֆիլի վեգետացիայի սկզբում, մինչև պալարների կազմակերպվելը, մասնավորապես սերմացուի ծլման շրջանում, ջրի քանակը հողում առատ չպիտի լինի, վորովհետև այս շրջանում առատ ջուրը կարող են ֆնասակար հետևանքներ ունենալ, վորովհետև դրանից կարող են ծխերը զրկվել ողից և խեղդվել, բացի դա կըղարգանան պալարների հիվանդություններ առաջ բերող սնկերը: Սակայն պալարների կազմակերպման շրջանում, վորը զուգադիպում է, և տեղի յե ունենում ծաղկման շրջանում, ջրի քանակը պիտի լինի առատ, վորովհետև այս շրջանում և վորոշվում բերքատվության հարցը:

Կարտոֆիլի աճման վերջին շրջանում առատ քանակությամբ ջուրը ֆնասակար է, վորովհետև նպաստում է պալարների փթում առաջ բերող սնկային հիվանդությունների աճմանը: Վերջին ջուրը պիտի տալ մոտավորապես 1,0—1,5 ամիս բերքահավաքից առաջ, նախած կլիմայական պայմաններին, այդպես մինչև վերջը ջրվող կարտոֆիլի ջրի տոկոսը բարձր է լինում, ուսլայի քանակը՝ համեմատաբար քիչ, բերքի վորակը՝ ցածր ու պալարները ձմեռվա ընթացքում վատ են պահվում պահեստներում:

Չեմուսթյունը.—կարտոֆիլը ցուրտ կլիմային դիմացող բույս է: Նա մշակվում է լեռնային շրջաններում, վորոնք 2000—2500 մետր ծովի մակերեսից բարձր են, ուր ջերմությունը համեմատաբար քիչ է: Գիտական փորձերը ցույց են տվել, վոր այնտեղ,

ուր տարեկան ջերմություն միջին աստիճանը 7°—10° C-ից չի անցնում և ամենատաք բնական ջերմության միջինը հավասար է մոտավորապես 18° C-ի, այդպիսի վայրերում կարտոֆիլը վոչ միայն լավ է աճում, այլ և տալիս է ամենաառատ բերքը:

Կարտոֆիլի աճման ամենակրիտիկական մոմենտը ծաղկման շրջանն է: Հենց այդ ժամանակաշրջանում է, վոր կազմվում են պալարները: Ահա այս շրջանում վոչ միայն ջերմությունը բարձր ու բավարար պիտի լինի, այլ և հողում գտնվող ջրի քանակը պիտի լինի առատ: Մասնավորապես այս շրջանում հողային ու կլիմայական բարենպաստ պայմանների գոյությունը խոշոր նշանակություն ունի բարձր բերքատվություն ապահովելու իմաստով:

Ճիշտ է ջերմության մատակարարումը լայն արտադրական ցանքսերի դեպքում առաջիմ մարդկային ազդեցության յենթակա չէ, սակայն կարելի չի տեղի համապատասխան ընտրությունը և ցանքսը ժամանակին կատարելով ստեղծել այնպիսի պայմաններ, վոր կարտոֆիլի ծաղկումը տեղի ունենա ամենաբարձր ջերմություն սահեցող ժամանակ ընթացքում (Ծածկման այդ շրջանում ուշադիր պետք է լինել, վոր ջրի պակաս չզգացվի, հակառակ դեպքում ֆնասը խոշոր կարող է լինել):

Մեզ մոտ, ի. Հայաստանում, կարտոֆիլի մշակությունը մեծ մասամբ կատարվում է՝ Լոռու, Ղարաբաղի մարզի, Դիլիջանի, Նոր-Բայազետի, Բասարգեչարի, Դարալագյազի, Կոտայքի և այլն լեռնային շրջաններում, ուր համապատասխան ջերմություն կա և ուր մինչև աշիմ միշտ էլ առատ բերք է ստացվել նախած մշակման վոչ այնքան ուսցիոնալ, գիտական ձևերին:

ՀՈՂԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

Հողի պատրաստումը չափազանց կարևոր է գյուղատնտեսություն մեջ՝ ամեն տիպի բույսերի մշակման պրոցեսում, իսկ կարտոֆիլն առավել ևս:

Նախքան կարտոֆիլի ցանքսի կատարումը հողային այնպիսի պայմաններ պիտի ստեղծել, վոր ցանված սերմացուն վոչ միայն ծլելու և աճելու լավագույն պայմաններով ապահովված լինի, այլ և կարողանա տալ բարձր վորակի և առատ բերք:

Հողի նախապատրաստումը արդունավետ դարձնելու համար անհրաժեշտ է հողամասը մաքրել քարերից, մուլխոտերից, հարթել այն՝ արհեստական վոռոգում կատարելու դեպքում:

Բացի վերոհիշյալից անհրաժեշտ է հողն լինթառկել չորացման (դրենաժի), լեթե նա չափազանց խոնավ է կամ ջրառատ:

Չափազանց թաց և ճահճացման լինթակա հողերում յեթե հնարավոր չի արհեստական խողովակների միջոցով ավելորդ ջուրը հեռացնել, ապա այդ կարելի չէ անել հողում գութանով խոր ա-կոսներ բանալով: Ակոսներն ասելովսի ուղղութիւնը բաց պիտի անել, վոր թեքութիւնն ստեղծվի և ջուրը հողից մղվելով դեպի ակոսները՝ նրանց միջոցով հոսի հողամասից դուրս:

Դրենաժի միջոցով հողից հեռացվում են վոչ միայն ավելորդ ջուրն ու հողի մեջ յեղած թյունավոր նյութերը, վորոնք կարող են վնասել նոր ցանվող բույսին, այլ նաև հողն լինթարկվում է անբացիայի. — բարձրանում է ողաթափանցկանութիւնը:

Ողը չափազանց կարևոր է թե սերմի ծլման ու աճման հա-մար և թե այն որգանիզմների համար, վորոնք հողում գտնվող հանքային և որգանական սննդանութիւնը մատչելի դարձնելու պրոցեսում հսկայական աշխատանք են անում:

Ցամաքեցված հողերում դարնանը ավելի շուտ է ջերմու-թիւնն ստեղծվում, իսկ այդ նպաստում է բույսերի վաղահասու-թյան, ապա և բերքի բարձրացման:

Վարը. — հողի պատրաստութիւն իմաստով վարն է մենակա-րէութիւնը գործողութիւնն է: Անհրաժեշտ է կարտոֆիլի մշակման համար հողը լավ և խորը վարել գութանով (20—25 սանտիմետր) մանավանդ տրակտորագութանով չափազանց մեծ հնարավորու-թիւն է ստեղծվում ցանկացած ձևի ու խորութիւն վարը կատա-րել: Վորքան խորն ու համեմատաբար միատեսակ է վարն հողա-մասի բոլոր մասերումն, այնքան էլ շատ ջուր հնարավոր է լի-նում (մանավանդ ջրապակաս շրջաններում) ամբարել հողում և այնքան էլ բարինպաստ պայմաններ ստեղծել արմատների, սնն-դանութիւն համար: Կարտոֆիլի արմատները թե բավական խորն են տարածվում և թե լայն փռվում հորիզոնական դիրքով՝ հողում:

Սակայն վարը վարելաչեղացի ավելի խորը չպիտի լինի վորովհետև այդ շերտի հողը լինես բարձրանալով լավ միջավայր չի ստեղծում արմատների համար: Նրա մեջ բացակայում կամ համարյա թե չկան որգանական նյութեր: Յեթե վարվող հողի շերտը շատ բարակ է ու չի համապատասխանում կարտոֆիլի պահանջներին, ապա այդ շերտի խորացում պիտի կատարել տարեցտարի, աստիճանաբար յուրաքանչյուր տարին մի քանի սանտիմետր խորը վարելով:

Հողը վարելուց հետո լեթե առաջանան կոշտեր անհրաժեշտ է կոշտերը փշրել դանազան տիպի փոցիների միջոցով: Մանավանդ գարնանավարի դեպքում կոշտերի փշրումն ու հողի հարթումը գրեթե իրով կամ այլ գործիքով չափազանց կարևոր է:

Նախքան ցանք կատարելը հողը պիտի մի փոքր «նստի», վորպեսզի լավ շփման մեջ գտնվի հողի մասնիկների հետ: Դրանով հեշտացվում է անհրաժեշտ քանակի ջրի և նրա մեջ լուծված հան-քային սննդանութիւնի ներծծումը պալարների մեջ:

Անհրաժեշտ է հողը վարել ժամանակին: Վարելու վոչ մի այն լեղանակը, այլ և ժամանակը հսկայական ազդեցութիւն է թողնում բերքատվութիւն վրա:

Վարն ընդհանրապես կատարվում է թե վաղ դարնանը և թե աշնանը:

Առնանալար. — համեմատաբար խոշոր առավելութիւններն ու-նի դարնանավարի հետ համեմատած: Աշնանավարը նպաստում է՝ ջրի ավելի մեծ քանակի ամբարման, արգելում է հողի լերեսից հոսող ջրից առաջացած նյութերի լվացումը (վորի ընթացքում լուծված սննդանյութերի կորուստ՝ է տեղի ունենում), բարելավ-վում է հողի ֆիզիկական դրութիւնը՝ լինթարկելով նրան սա-ռեցման ողի և այլ ֆակտորների ազդեցութիւն, վաճաճեցնում է հողի լերեսի վրա հանված միջատները, նրանց ձվերն ու հիվան-դութիւններն առաջացնող սնկերի սաղմերը՝ լինթարկելով նրանց լույսի, ցրտի և բնական այլ ֆակտորների անբարենպաստ ազ-դեցութիւններին: Աշնանավարը նպաստում է նաև դարնան աշխա-տանքների թեթևացման, արագացնում դարնան կանխացանքը, և մեծ հնարավորութիւն ստեղծում վարի ընթացքում հողում թաղված որգանական նյութերի փոման պրոցեսների համար:

Վաղ գարնանավար. — միջանի թերութիւններով հանդերձ նույնպես ունի խոշոր առավելութիւններ, մանավանդ մեզ մոտ՝ լինեսի շրջաններում: Գարնանավարը պետք է կատարել վաղ դարնանը, սովալն վոչ այն ժամանակ, յերբ հողը դեռ շատ թաց է: Վարը պետք է կատարել հողի վոչ շատ թաց և վոչ էլ չոր ժամանակաշրջանում: Յերկու դեպքումն էլ հնարավոր չի լինում հողում լավ ֆիզիկական դրութիւն ստեղծել:

Հողի վարելու ժամանակը վորոշելու համար անհրաժեշտ է վերցնել մի բուռ հող և թեթև սեղսելուց հետո բաց թողնել գոտ-կատեղի բարձրութիւնից: Յեթե հատիկները կավի նման չեն կպչում իրար, այլ բրնձի նման «սարսռալով» վար են թափվում

ապա աշխատի հողը վարձով: Ընկառվել է ժամանակն է: Այսպիսի հողերը «քեշ» դրուծյալ մեջ են լինում:

Վարելուց հետո, նախքան ցանքը, չափազանց անհրաժեշտ է հողի վերջնական պատրաստությունը: Վարը, չորացումը, փեր-րացումը, կոշտերի ջարդելն ու հարթումը, նախքան ցանքը՝ խո-շոր չափով նպաստում են հողի անբացիալին, ջրի յուրացման, շերտավորման (հողի) կանոնավորման ու հողի ֆիզիկական դրու-ծյան բարելավման: Իսկ այս բոլորն իրենց հերթին ազդում են պալարների ձևի, քանակի ու վորակի վրա: Յեթն վարը կատար-ված է աշնանը, ապա զարնանը անհրաժեշտություն դեպքում պետք է կրկնահերկ կատարել:

ՊՍՐՍՐՍԱՑՈՒՄԸ

Յուրաքանչյուր բույսի աճման համար անհրաժեշտ են վորոշ սննդանյութեր: Բացի այդ, անհրաժեշտ է վոր հողում գտնվող տարբեր սննդանյութերի քանակները վորոշ, համեմատաբար հա-վասարակչությամբ չափով գոյություն ունենան՝ վորպեսզի առաջ չգա աղերի անտադոնիզմ:

Գիմական այն սննդանյութերը, վորոնք անհրաժեշտ են բույսերի աճման համար 10-ն են: Դրանք են՝ ազոտ, ծծումբ, ֆոսֆոր, կալի, կալցի, մագնեզիա, լիկաթ, ածխածին, թթվածին ու ջրածին:

Սրանցից մի մասը ներծծվում է հողից: Դրանք բացարձա-կապես անհրաժեշտ են բույսերի նորմալ աճման համար: Սրան-ցից վորևե մեկի բացակայությունը կամ նվազ քանակը հողում անպայմանորեն ազդում է նորմալ աճման վրա: Խլոր, նատրի և քլորիդ բույսերի մեջ միշտ ել գտնվում են, սակայն առանց նրանց ել բույսերը կարող են ապրել: Ածխածինն ու թթվածինը բույսը վերցնում է ողից, իսկ ջրածինը՝ ջրից՝ արմատների մի-ջոցով: Այս յերեք ելմանները այնքան անհրաժեշտ են, վորքան առաջին չոթը: Սրանց մեկն ու մեկի բացակայությունը դեպքում բույսը չի աճում:

Սակայն վերոհիշյալ բոլոր անհրաժեշտ ելմաններեց ամե-նից կարևորները համարվում են՝ ազոտը, լուսածինն ու կալին: Կարևոր այն իմաստով, վոր սրանց քանակը հողում համեմատա-բար քիչ է, մանավանդ ազոտի և ֆոսֆորի, և յեղածն ելշատ քիչ դեպքերումն է մատչելի դրուծյամբ գտնվում, կալցի նույնպես

հաճախ քիչ է լինում, սակայն սրա պակասը մեր հողերում հա-մարյա թե բոլորովին չի գզացվում:

Ընդհանրապես պարարտացում կատարելիս գլխավորապես ազոտի, ֆոսֆորի և քիչ դեպքերումն ել կալիի քանակն ենք ա-վելացնում հողում: Սակայն կարտոֆիլի նկատմամբ անհրաժեշտ է ավելացնել թե ազոտ, թե ֆոսֆոր և թե կալի, վորովհետև կար-տոֆիլը ավելի շատ կալի չե ոգտագործում:

Գիտական վորձերը ցույց են տվել, վոր հեկտարին 133 ցենտներ բերք տալու դեպքում կարտոֆիլը հողից վերց-նում է մոտավորապես 41,6 կիլոգրամ ազոտ՝ 20,3 կիլոգրամ՝ ֆոսֆոր և 62,2 կիլոգրամ՝ կալի: Ինչպես տեսնում ենք կարտո-ֆիլը ավելի շատ կալի չե վերցնում, քան ալ սննդանյութեր: Պարարտացնելիս պիտի վերոհիշյալ յերեք սննդանյութերի ան-հրաժեշտ քանակն ապահովել:

Մեր հողերում, սակայն, կալիի պակասն այնքան ել գզա-լի չի, ընդհակառակն մեր հողերը հարուստ են կալիումով:

Հիմնականում կարտոֆիլի, ինչպես նաև մշակման յենթակա բույսերի հողերի պարարտացումը կատարվում է հանքային պա-րարտանյութերի (սուպեր-ֆոսֆատ, ցիանամիա և ալին.), կանաչ պարարտացման և գոմաղբի միջոցով:

Գոմաղբը — ամենից շատ և հին ժամանակներից սկսած պա-րարտացման աղբյուրն է հանդիսացել: Այսօր ևս նրա գործածու-թյունը բանջարաբուծության մեջ վորպես պարարտանյութի հսկայական՝ չափերի չե հասնում — մանավանդ այն յերկրներում, ուր հանքային պարարտանյութերը դեռ մուտք չեն դործել: Հան-քային պարարտանյութերի գործածության դեպքումն ել գոմաղ-բը, մանավանդ բանջարաբուծության մեջ, չափազանց կարևոր է վորպես որդանական նյութերի հիմնական աղբյուր:

Գոմաղբը կարևոր պարարտանյութ է միջանի նկատառում-ներով: Առաջին հերթին նա որդանական նյութերի աղբյուր է: Որդանական նյութերը չափազանց կարևոր են հողի ստրուկ-տուրալի բարելավման, որավորման և ջրունակության բարձ-րացման տեսակետից: Ծանր կավային հողերը փխրունացվում են գոմաղբի միջոցով: Այսպիսով բարելավվում է և նրանց ողա-վորումն, ու մեծ հնարավորություն է ստեղծվում դրենաժի, յեթե ջուրը շատ է: Ավաղային հողերը նույնպես բարելավման են յեն-թարկվում գոմաղբի միջոցով ու բարձրանում է նրանց ջրունա-կությունը:

Գոմաղբը հանդիսանում է վոչ միայն որգանական նյութի աղբյուր, այլև հանքային նյութերի աղբյուր:

Գիտական ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, վոր մեկ տոնն գոմաղբը պարունակում է 4,5 կիլոգրամ ազոտ: 2,2 կիլոգրամ ֆոսֆոր և 4,5 կիլոգրամ կալի:

Բացի վերոհիշյալ առավելություններից գոմաղբի միջոցով դաշտ են տեղափոխվում միլիոնավոր ոգտակար որգանիզմներ: Այս որգանիզմները տարրալուծման են լինթարկում թե հողում գտնվող որգանական նյութերը և թե այդ պրոցեսների հետևանքով առաջացած թթուների ազդեցությամբ՝ տարրալուծում ու մատչելի դարձնում հողում գտնվող հանքային պարարտանյութերը:

Վերոհիշյալ խնդիրներից լեղնելով պիտի ասել գոմաղբի գործածությունը բանջարաբուծության մեջ, մասնավորապես կարտոֆիլի մշակության դեպքում խոշոր դեր կարող է խաղալ: Կարտոֆիլի մշակման համար անհրաժեշտ է գործածել չուրաքանչյուր հեկտարին մոտավորապես 50 տոնն փտած գոմաղբ:

Սակայն ցանկալի չէ և ամենալավ պրակտիկան պիտի համարել գոմաղբը չգործածել անմիջապես կարտոֆիլի ցանքսի տարին՝ վորովհետև գոմաղբից կարտոֆիլը վարակվում է հիվանդություններով մանավանդ ջոսով: Անհրաժեշտ է գոմաղբը գործածել կարտոֆիլից մի տարի առաջ մշակված բույսի ցանքսի ժամանակ, վորպեսզի մինչև կարտոֆիլի ցանքսը նա տարրալուծված լինի հողում: Սակայն վորոշ դեպքերում կարելի չէ գոմաղբը տալ հենց կարտոֆիլի ցանքսի, միայն թե այդ դեպքում պետք է վերցնել անպայման փտած գոմաղբ:

Գոմաղբը պիտի տալ աշնան հերկի ժամանակ, վորպեսզի լրիվ փթումը կատարվի հողում: Յերբեմն ել փռում են աշնան վարած հողում և այնպես թողնում մինչև գարնանը հողի տակ տալիս գարնան կրկնահերկի ժամանակ: Մեր կարծիքով սա լավ պրակտիկա չէ:

Հանքային պարարտանյութերը անպայման պիտի ոգտագործել գոմաղբի հետ, սակայն վոչ գոմաղբը տալու ժամանակ: Հանքային պարարտանյութերը հողին պիտի հանձնել կարտոֆիլի ցանքի ժամանակ՝ հենց կարտոֆիլը տնկելիս կամ միջանի որ առաջ: Կան հատուկ մեքենաներ, վորոնք թե հանքային պարարտանյութեր են փռում հողում և թե միևնույն ժամանակ տնկում սերմացուն: Հաճախ հանքային պարարտանյութերի ամբողջական

քանակը հողին են հանձնում հենց ցանքի ժամանակ, յերբեմն ել մի մասը թողնում ու տալիս հողին այն ժամանակ յերբ բույսեր միջանի սանտիմետր հողից դուրս են գալիս: Այս խնդիրը, իհարկե պիտի լուծել ըստ տեղական պայմանների:

Հանքային պարարտանյութերից կարտոֆիլի համար հատկապես պիտի գործածել ֆոսֆորատու և ազոտահարուստ նյութեր: Մեզ մոտ գործածվում են սուպեր-ֆոսֆատ, ցիանամիտ և ալլն: Սրանք ալելի շատ պակաս են մեր հողերում քան կալի:

Գոմաղբով պարարտացնելիս անհրաժեշտ է կարտոֆիլի համար գործածել թե սուպեր-ֆոսֆատ (մոտ 200 կիլո) և թե ցիանամիտ (100 կիլո), սակայն թե դեպքում, յերբ գոմաղբի պակաս է զգացվում 300—350 կիլո չուրաքանչյուրից կարելի չէ գործածել իսկ կանաչ պարարտացման միջոցով լրացնելով գոմաղբի պակասը: Հաճախ կարելի չէ և կանաչ պարարտացում չտալ:

Կանաչ պարարտացումը.— Գոմաղբից դատ հողն որգանական նյութերով հարստացնելու համար գործածվում է նաե կանաչ պարարտացումը: Այդ նշանակում է հողամասի վրա աճեցնել վորոշ բույսեր մի առ ժամանակ և ապա վարել միջոցով թաղել հողում (աշնանը), վորից հետո նա փռում թե հողում և ծառայում թե վորպես սննդանյութ և թե վորպես որգանական նյութի աղբյուր:

Մեզ մոտ, Ս. Հայաստանում, այս տիպի պարարտացում համարյա թե չկա, սակայն գիտական փորձերը ցույց են տվել վոր գոմաղբի բացակայության դեպքում կանաչ պարարտացումը լավագույն միջոցն է համարվում հողը որգանական նյութերով հարստացնելու տեսակետից: Այն շրջաններում, ուր գոմաղբի պակաս է զգացվում, այդպիսի շրջաններում կանաչ պարարտացումով հնարավոր է այդ պակասը լրացնել:

Վորպես կանաչ պարարտացման նյութ, մանավանդ կարտոֆիլի համար, չափազանց նպատակահարմար են թիթեռնածաղիկներին պատկանող բույսերը: Սրանք թե շատ ու խորաթափանց արմատներ ունեն (վորոնք փխրունացնում են հողը) և թե կարճ ժամանակում մեծ քանակությամբ կանաչ մասսա են արտադրում վորոնք հողում թաղվելուց հետո առատ որգանական նյութ են հանդիսանում ու փտում: Բացի սրանից այս տիպի բույսերի արմատների պալարներում ապրող միկրոօրգանիզմները հարստացնում են հողը ողից վերցրած ազոտով:

Կանաչ պարարտացում կատարելիս ցանված բույսերը վո-
բոշ բարձրություն հասնելուց հետո միայն պիտի (մինչև ծաղ-
կումը), վաղից ու թաղել հողում աշնանը: Այսպիսով մինչև դար-
նաեացանքը նա կփտի: Վորպես կանաչ պարարտանյութ գործ-
ածում են զանազան տեսակի յերեքնուկներ, լոբի, վոլորն, վիկա
և այլն:

ՑԱՆՔԱՅՐՉԱՆԱԹԻՅՈՒՆ

Ցանքաշրջանառությունը ունի խոշոր սուսվելություններ
մանավանդ բանջարաբուծության բնագավառում: Միևնույն բույսի
մշակումը նույն հողամասի վրա միայն միակողմանի սպառ-
ման է լինթարկում հողը, այլ և շատանում են այդ հողում տվյալ
բույսի վրա աճող հիվանդությունները:

Կարտոֆիլի մշակման դեպքում ցանքաշրջանառության
միջոցով հնարավոր է կոնտրոլի լինթարկել «կարտոֆիլի քոս» և
«րիզոկտոնիա» կոչված հիվանդությունները, վորոնք հողի մեջ
են ապրում (ձմեռում): Մեկ կամ մի քանի տարի յեթե այդ հի-
վանդություններով վարակված հողամասերում կարտոֆիլ չցանվի,
այդ հիվանդություններն պատճառող որգանիդները կվոնչա-
նան: Մի շարք կրծող միջատներ նույնպես հնարավոր է սովա-
մանություն յենթարկել ցանքաշրջանառության միջոցով:

Կարտոֆիլի համար մի վորեն ցանքաշրջանառության ձև
բոլոր շրջանների համար չի կարելի թելադրել: Յուրաքանչյուր
շրջանում, ուր կարտոֆիլ է մշակվում, անհրաժեշտ է այդ շրջանի
հողային և կլիմայական պայմաններից լինելով մշակել ցանքա-
շրջանառություն:

Ընդհանրապես լուրաքանչյուր ցանքաշրջանառության ձևը
ոգտագործելիս չափազանց կարևոր է լոբիացեղին պատկանող
բույսերից մտցնել ցանքաշրջանառության մեջ, վորովհետե, ինչպես տեսանք վերևում, սրանց արմատների ուռուցիկների մեջ
ապրող որգանիդները ոգից վերցրած ազոտով հարստացնում են
հողը:

Մեկ մոտ, ցանքաշրջանառության ընթացքում վորպես այդ
պիսի կուլտուրա պիտի ոգտագործել լոբի, վիկա, մալ, վոլոր և այլն:

Այս կուլտուրաների ոգտագործումը, լեթե կլիմայական ու
հողային պայմանները թույլատրում են, չափազանց մեծ նշանա-
կություն կունենան վոչ միայն կարտոֆիլի բարձր բերք ապա-

հովելու իմաստով, այլև անասնապահական սոցիալիստական խո-
շոր տնտեսությունների ամրապնդման իմաստով:

Կարտոֆիլի մշակությունը մեզ մոտ, 10. Հայաստանում.
ընդհանրապես կատարվում է լեռնային անասնապահական շրջ-
աններում, հետևապես ցանքաշրջանառության այնպիսի ձևեր
պիտի կիրառել, վոր հնարավոր լինի նաև անասունների կերի
ապահովման խնդիրը: Այս իմաստով վերև հիշված բույսերից
զատ լեզիպտացորենն ու արևածաղիկը, վորպես սիլոսային
բույսեր, նույնպես շատ անգամ անհրաժեշտ կլինի մոցնել կար-
տոֆիլի ցանքաշրջանառության մեջ:

Լավ, պարբրտ հողերում յերեքն մի քանի տարիներ շա-
րունակ կարտոֆիլ կարելի է ցանել: Իրապես Ռուսաստանում յի-
րեքն մինչև հինգ և ավելի տարիներ նույն հողում կարտոֆիլ են
ցանում:

Սակայն ավելի լավ է անցնել ցանքաշրջանառության:

Առվույժ գործածելիս կարելի յե և անհրաժեշտ 3-5 և գուցե
ավելի տարիներ հողը թողնել առվույտի տակ և խոտ ստանալ:
Այսպես՝ 1-ին տարին՝ կարտոֆիլ 2-րդ տարին՝ առվույտ և գարի
կամ ցորեն խոտն, ապա 4-րդ, 5-րդ, գուցե և 6-րդ տարիները
միայն առվույտ: Այսպիսով առվույտը դուրս է բերվում իրրե ցանք-
աշրջանառությունից դուրս. (ВЫВОДНОЙ КЛИН):

Յերեքնուկ գործածելիս կարելի յե 1-ին տարին ցանել
կարտոֆիլ, 2-րդ տարին՝ գարի և յերեքնուկ միասին, 3-րդ տարին
(գուցե և չորրորդ) յերեքնուկ մենակ (խոտ) և ապա աշնանավար
հաջորդ տարվա կարտոֆիլի համար:

Վիկա, լոբի, վոլորն, արևածաղիկ, յեզիպտացորեն և այլն
ոգտագործելիս կարելի յե ավելի կարճ ժամանակաշրջան ունեցող
ցանքաշրջանառություն կատարել: Այսպես 1-ին տարին կար-
տոֆիլ, 2-րդ տարին վիկա և գարի և 3-րդ տարին սիլոսային
մի վորեն բույս:

Ցանքաշրջանառության մեջ գոմադրով պիտի պարարտա-
ցնել խոտով զբաղված դաշտը, այսպիսով բարձրանում է խոտի
քանակն ու վորակը, մինչև կարտոֆիլի ցանքը նա կփտի հողում
և նրա մեջ լեղած հիվանդությունների սաղմերը մինչև կարտո-
ֆիլի մշակման տարին գուցե վոչնչանան իսպառ:

1008
34327

ՍԵՐՄԱՑՈՒՆ

Նախքան լավորակ սերմացուի մասին խոսելը անհրաժեշտ է մի քանի խոսք ասել կարտոֆիլի փոփոխականների, սորոտերի մասին:

Դժբախտաբար մեզ մոտ, իս. Հայաստանում, կարտոֆիլի (սորտավորումը) տեսակավորում համարյա թե չկա: Մեզ մոտ կարտոֆիլը, կարտոֆիլ է կամ ամենաշատը «վաղահաս» և «ուշահաս» տերմիններով են բնորոշվում և երկարտոֆիլի փոփոխակները: Դրածածկում են նաև «Ապարանի կարտոֆիլ» «Լուսկա» «Սևանի» և «Կոտայքի կարտոֆիլ» և այլն:

Կարծես Աղարաճում մշակվող կարտոֆիլն իրենից ներկայացնում է գիտական փորձերի և սելեկցիոն աշխատանքների միջոցով ձևավորված փոփոխակ:

Լավ սորոտեր ստանալու և մշակելու, տեղական պայմաններին հարմար փոփոխակների մշակումն ապահովելու իմաստով աշխատանքը դեռ նոր է սկսվում մեզ մոտ: Անհրաժեշտ է այս ուղղությամբ ել ավելի ուժեղացնել աշխատանքը և ձեռք բերել յեղածների միջև անջատել, առանձնացնել լավագույն վերակն ու արտադրական բարձր հատկություններով ոժտված փոփոխակները: Անհրաժեշտ է գիտահետազոտական կայանների միջոցով (կազմակերպված սովորականներին կից) այս ուղղությամբ ընդարձակ աշխատանք ծավալել:

Առհասարակ մշակման լինթակա յուրաքանչյուր բույսից բարձր բերք ստանալու համար անհրաժեշտ է ցանել լավ սերմ: Մեզ մոտ ընդհանրապես կարտոֆիլի համար ոգտագործվում են շատ հաճախ ֆուսցորդները: Սա հիմնովին սխալ պրակտիկա է:

Անհրաժեշտ է ունենալ հատուկ և խնամքով պահված սերմացու: Լավ է այն սերմացուն, վոր արատադրված է առողջ, և ուժեղ բարձր բերքատվությու ունեցող բույսերից, ներկայացնում է անխառն, մաքուր փոփոխակ, ունի մոտավորապես միատեսակ ձև ու մեծություն, մի տեսակ տոնս և և ցանքի ժամանակ արդեն սկսում է ծիլեր արձակելու պրոցեսն ապրել:

Ծիցցումը.— Յեղրոպական յերկրներում կարտոֆիլի սերմացուն նախքան ցանելը ծիցցում են արեմի քակ: Փորձերը ցույց են տվել, վոր նախքան ցանքը ծիցցած սերմացուի միջոցով յուրաքանչյուր հեկտար կարտոֆիլի բերքը բարձրացել է ֆոսֆորապես 5 ցենցներով՝ համեմատած չծիցցած սերմացույով ցանված հեկտարի բերքի հետ:

Ծիցցման հիմնական նպատակն է ապահովել կարտոֆիլի ուժեղ վեգետացիոն ժճում, բարձր բերքատվություն և վաղահաս բերք:

Այդ անելու համար սերմացուն, նախքան ցանելը, 3—4 շաբաթ փռում են արևի առջև (վոչ մի դեպքում մութ տեղերում) հատուկ շինված տեղերում, մինչև վոր կարճ, ուժեղ, հաստ և կանաչածալր ծիլեր են առաջ գալիս: Հիվանդոտ ու չծած պալարները հեռացնելուց հետո լավերն ու առողջները ցանում են: Այս ձևով առաջին դաշտ են տեղափոխվում լավորակ պալարներ, վորոնք մեծ մասամբ վոչ միայն դերժ են լինում հիվանդություններից, այլ և ավելի դիմացկուն ու տոկուն են լինում հողում, արագ կերպով են աճում ու հասունացումը, շուտ է տեղի ունենում, յեթե ինարկե աճման ու բերքատվության համար բոլոր անհրաժեշտ պայմանները գոյություն ունեն: Բացի այդ լույսի տակ առաջացած ծիլերի վրա միջհանգստային տարածություններն ավելի խիտ են լինում և ցողունը ստորերկրյա մասում ավելի շատ բողբոջներ են ունենում ստորլոներ առաջացնելու համար և ավելի շատ բերք է տալիս:

Ծիցցման ժամանակ ավելի շուտ դուրս են գալիս կարտոֆիլի պալարի ծալքի ծիլերը և շատ ավելի շուտ աճում: Սակայն, յեթե ինչ, ինչ պատճառներով նրանք դուրս չեն գալիս կամ նրանց աճումը նվազ է տեղի ունենում՝ նշանակում է սերմացուն աննորմալ է: Հիշյալ ծիլերի ու նրանց աճման աստիճանի հիման վրա հնարավոր է հիվանդոտ պալարները դալ ու դաշտ չտեղափոխել:

Ծիցցումը (արևի տակ միայն) լավ պրակտիկա չէ, սակայն մեզ մոտ չի գործադրվում: Այս ուղղությամբ տակավին փորձեր ել չկան: Անհրաժեշտ է խորհրդային տնտեսություններում և կոլտնտեսություններում փորձել այս ձևը ու դրական արդյունքի ստացման դեպքում կիրառել այն նաև մեզ մոտ: Սակայն յեթե ծիցցրած և չծիցցրած սերմացուներ համեմատելու լինենք, կտեսնվենք, վոր չծիցցրած սերմացուն ել իր հերթին բավական խոշոր առավելություններ ունի: Զծիցցրած սերմացուն ավելի դիմացկուն է լինում: Յեթե ցանքը կատարվում է գաճառն ամենավերջին ցըրտերից առաջ, ապա մինչև վոր չծիցցրած պալարի կանաչ ծիլերը դուրս են գալիս հողից՝ ցրտահարության վտանգն արդեն անցնում է: Մինչդեռ ծիցցրած սերմերի ծիլերը շուտ են բարձրանալու հողի յերեսը և կարող են ցրտահար լինել: Համեմատ դեպք այս ուղղությամբ փորձեր պիտի դնել և մեզ մոտ և ուսումնա-

տիրել նաև տեղական-ընթացիկ կլիմայական ու վերջին գար-
նանային ցրտաընթացները: Սակայն կարիք ենք զգում
հայտնելու, վոր ծրեցման պրակտիկան կառարվում է գլխավո-
րապես վաղահաս բերք ստանալու նպատակով 1 ախն ել փոքր
տարածությունների վրա կարտոֆիլ մշակելիս: Խառը խորհրտանե-
սություններում և կուլտուրային խորհուրդներում, ուր ամեն մի աշխա-
տանք մեքենայացման և յենթարկվելու, ծրեցումը արգելք է հան-
դիսանալու, վորովհետև տակավին ծրած պլաններն տնկող մեքե-
նաներ համարյա թե չկան:

Սերմացուի մեծությունը. — Կարտոֆիլի մշակման համար տա-
կավին չլուծված խնդիր է սերմացուի մեծությունը, կտրված և
չկտրված սերմացուի գործածությունը:

Ընդհանրապես գիտական ուսումնասիրությունները ցույց
են տվել, վոր խոշոր, լիքը, ծանր և առողջ պլանները ավելի
շատ բերք են տալիս: Վորովհետև վորքան մեծ է սերմացուն ու
վորքան առողջ, այնքան ել շատ սննդանյութ է նա պարունակում
(խսկ մինչև տերևների կազմությունը աճող բույսը սնվում է պա-
լարում ամբարված սննդանյութերով) ու այնքան ել հնարավո-
րություն կա առողջ ու առատ աճման վորն իր հերթին ապա-
հովում է բարձր բերքատվություն:

Սակայն կարտոֆիլի համար հնարավոր է նաև կտրված պա-
լարների ոգտադրումը վորպես սերմացու: Պլանը կտրվում եմայն
հաշվով, վոր չուրաքանչյուր կտորի վրա անպայման աչքեր լինեն,
վորովհետև ինչպես ասել ենք, ծիլերը դուրս են գալիս աչքերից:
Պիտի նշել, վոր կտրված սերմացուն իր վորակով ու բերքատու-
րությունը քիչ է հետ մնում չկտրված, ամբողջական պլանը սեր-
մացուից: Յեթե հողում ջուրը շատ է և ջերմությունը քիչ, կամ
յեթե հողը չափազանց չոր է ցանքի ժամանակ, այն ժամանակ
կտրված սերմացուն համեմատաբար վատ արդյունք է տալիս:
Գիտական փորձերը ցույց են տվել, վոր միջին մեծություն ու-
նեցող չկտրված պլանը սերմացուից (վորն մեծությունը կտր-
ված կտորներից մեծ է) ավելի շատ բերք է ստացվում, քան
կտրվածից:

Սերմացուն կտրում են՝ 1) սերմացուի խնայողություն
անելու համար 2) պլանները կտրելիս առողջ սերմերի զտում
և կատարվում, 3) ավելի մեծ հնարավորություն և ստեղծվում ծի-
ցընելու նաև պլանի կոթի կոգմի աչքերը, վորոնք այլապես
չպիտի ծիլվին:

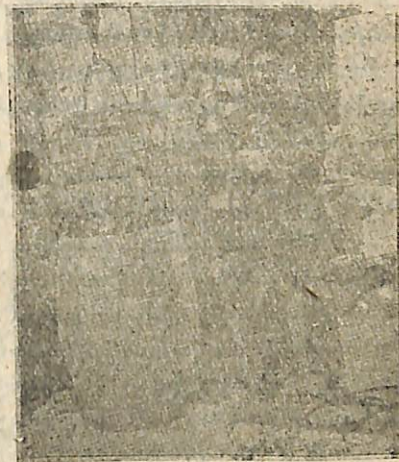
Շերմացուն կտրելիս անհրաժեշտ է պլանը կտրել այն-
պես, վոր պլանի ծայրի աչքերը բաժանվեն իրարից, կամ ու-
րիշ խոսքով անհրաժեշտ է պլանը տապակել չերկարությամբ:
Միջին հաշվով կտրված թե չկտրված սերմը 50-60 գրամ ծան-
րություն պիտի ունենա:

Նկ. 1. Սերմացուի կտրելու ձևը: Միշտ չերկարությամբ պիտի կտրել
պլանները

Կտրված պլանները չորա-
նալուց կամ թառամելուց ապա-
հովելու համար անհրաժեշտ է
փոշոտել մոխրով, փոշոտումը
կանխում է զոլորչիացումը կտր-
ված յերեսներից: Այս նպատակի
համար կարելի է գործածել
մաղված մոխիր, ծծումբի ալյուր
և այլն:

Կարտոֆիլի պլանների կտր-
ումը, չնայած ունի խոշոր առա-
վելություններ, սակայն կտրե-
լիս ել բանվորական ուժի խոշոր
սպառում է տեղի ունենալու: Սա-
կայն մեր կարծիքով վերևում
թված առավելություններից յեր-
նելով հնարավոր է կտրելու
պրակտիկան տարածել, քանի
վոր կտրված սերմացուն մեխանի-

շերմացուի փորձարարությունը: Տակաթ
մեջ լցված է լուծույթը, կարգին կայով
կտրվում է սերմը նրա մեջ և վորոշ
ժամանակից հետո դուրս հանվում:
վոր կտրված սերմացուն մեխանի-
զացիային ել չի խանգարում: Չկտրված պլանները տնկող ավտո-
մատ մեքենայով հնարավոր է տնկել նաև կտրված պլանները:

սիրելի նաև տեղական-շրջանային կլիմայական ու վերջին դար-
նանային ցրտաշրջանները: Սակայն կարելի ենք զգուժ
հայտնելու, վոր ծխեցման պրակտիկան կառարվում է գլխավո-
րապես վաղահաս բերք ստանալու նպատակով և այն ել փոքր
տարածությունների վրա կարտոֆիլ մշակելիս: Խառը խորհանտե-
սություններում և կուտնտեսություններում, ուր ամեն մի աշխա-
տանք մեքենայացման է յենթարկվելու, ծխեցումը արգելք է հան-
դիսանալու, վորովհետև տակավին ծլած պալարներ տնկող մեքե-
նաներ համարյա թե չկան:

Սերմացուի մեծությունը. — Կարտոֆիլի ժշակման համար տա-
կավին չլուծված խնդիր է սերմացուի մեծությունը, կտրված և
չկտրված սերմացուի գործածությունը:

Ընդհանրապես գիտական ուսումնասիրությունները ցույց
են տվել, վոր խոշոր, լիքը, ծանր և առողջ պալարները ավելի
շատ բերք են տալիս: Վորովհետև վորքան մեծ է սերմացուն ու
վորքան առողջ, այնքան ել շատ սննդանյութ է նա պարունակում
(խսկ մինչև տերևների կաղմությունը աճող բույսը սնվում է պա-
լարում ամբարված սննդանյութերով) ու այնքան ել հնարավո-
րություն կա առողջ ու առատ աճման՝ վորն իր հերթին ապա-
հովում է բարձր բերքատվություն:

Սակայն կարտոֆիլի համար հնարավոր է նաև կտրված պա-
լարների ոգտադրծումը վորպես սերմացու: Պալարը կտրվում եայն
հաշվով, վոր չուրաքանչյուր կտորի վրա անպայման աչքեր լինեն,
վորովհետև ինչպես ասել ենք, ծիլերը դուրս են գալիս աչքերից:
Պիտի նշել, վոր կտրված սերմացուն իր վորակով ու բերքատու-
րությամբ քիչ է հետ մնում չկտրված, ամբողջական պալար սեր-
մացուներից: Յեթե հողում ջուրը շատ է և ջերմությունը քիչ, կամ
յեթե հողը չափազանց չոր է ցանքի ժամանակ, այն ժամանակ
կտրված սերմացուն համեմատաբար վատ արդյունք է տալիս:
Գիտական փորձերը ցույց են տվել, վոր միջին մեծություն ու-
նեցող չկտրված պալար սերմացուներից (վորի մեծությունը կտր-
ված կտորներից մեծ է) ավելի շատ բերք է ստացվում, քան
կտրվածից:

Սերմացուն կտրում են՝ 1) սերմացուի խնայողություն
անելու համար 2) պալարները կտրելիս առողջ սերմերի զտումն
և կատարվում, 3) ավելի մեծ հնարավորություն է ստեղծվում ծի-
ցրներու նաև պալարի կոթի կողմի աչքերը, վորոնք այլապես
չպիտի ծիլելին:

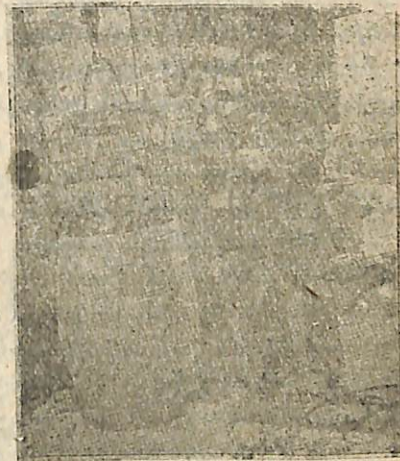
Շերմացուն կտրելիս անհրաժեշտ է պալարը կտրել այն-
պես, վոր պալարի ծայրի աչքերը բաժանվեն իրարից, կամ ու-
րիշ խոսքով անհրաժեշտ է պալարը տապակել յերկարությամբ:
Միջին հաշվով կտրված թե չկտրված սերմը 50-60 գրամ ծան-
րություն պիտի ունենա:

Նկ. 1. Սերմացուի կտրելու ձևը: Միշտ յերկարությամբ պիտի կտրել
պալարները

Կտրված պալարները չորա-
նալուց կամ թառամելուց ապա-
հովելու համար անհրաժեշտ է
փոշոտել մոխիրով, փոշոտումը
կանխում է դոլորչիացումը կտր-
ված յերեսներից: Այս նպատակի
համար կարելի յե գործածել
մաղված մոխիր, ծծումբի ալյուր
և այլն:

Կարտոֆիլի պալարների կտր-
ումը, չնայած ունի խոշոր առա-
վելություններ, սակայն կտրե-
լիս ել բանվորական ուժի խոշոր
սպառում է տեղի ունենալու: Սա-
կայն մեր կարծիքով վերևում
թված առավելություններից յե-
նելով հնարավոր է կտրելու
պրակտիկան տարածել, քանի
վոր կտրված սերմացուն մեխանի-

շկ. 2. Սերմի ախտահանումը: Տակառի
մեջ լցված է լուծույթը, կարգինկայով
կտրվում է սերմը նրա մեջ և վորտ
ժամանակից հետո դուրս հանվում:
զացիային ել չի խանգարում: Չկտրված պալարները տնկող ավտո-
մատ մեքենայով հնարավոր է տնկել նաև կտրված պալարները:

Սերմացուի բանակը.—Թե վորքան սերմացու լի անհրաժեշտ տնկել յուրաքանչյուր հեկտարի վրա՝ կախված է մի շարք խնդիրներից։ Հողը, սերմացուի մեծությունը, ջուրը, կլիմայական պայմանները, բույսը բուսելից տնկելու հեռավորությունը խոշոր դեր են խաղում այս հարցում։

Միջին թվով ըստ փորձնական աշխատանքների տվյալների 1 — 1 $\frac{1}{2}$ տոնն սերմացու լի անհրաժեշտ յուրաքանչյուր հեկտարի համար, ինքն ինքնակեն սերմացու կտորի կամ պալարի 42-ը հավասար է միջին հաշվով 40 գրամի և բույսը բուսելից մինչև 30—40 սանտիմետր հեռավորության վրա յե տնկվում, իսկ շարքը շարքից՝ 70—75 սանտիմետրի վրա։ Ամեն մեկ բնույթն էլ տնկվում է մեկ պալար։

Ցանցի խորությունը.—Թե ինչ խորությամբ պիտի տնկել կարտոֆիլը, վորոշվում է հողի տեսակով։ Ծանր հողերում խորը տնկելը ֆևսակար է և դժվարացնում է բերքահավաքը։ Թեթև, ավազակավային հողերումն էլ քիչ խորությամբ ցանելն էլ ֆևսակար է։ Միջին հաշվով պետք է տնկել մինչև 10-15 սանտիմետր խորությամբ։

Ցանցի խորությունը.—Ինչպես խորությունը նույնպես և խտությունը խոշոր չափով կախված է հողի պարարտությունից, տեսակից, նրա ջրունակությունից, պալարների մեծությունից և կարտոֆիլի սորտից։ Վորքան լավ է հողը և անհրաժեշտ քանակի ջրով կամ մթնոլորտային տեղումներով ապահովված, այնքան էլ նոսր պետք է ցանել ու լեցուն պալարներ ոգտագործել վորպես սերմացու։ Վաղահաս տեսակները ավելի խիտ պիտի ցանել քան միջին կամ ուշ հասունություն ունեցող տեսակները։

Ցանցի ժամանակի խնդիրը նույնպես կարևոր է այս ուղղությամբ դժվար թե հնարավոր լինի բոլոր շրջանների համար վորոշ ժամանակի մասին խոսք անել։ Յուրաքանչյուր շրջանում, ուր հնարավոր է կարտոֆիլի մշակությունը, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել տվյալ շրջանի կլիմայական պայմանները, դարձան ցըրտահարությունների ժամանակաշրջանները և ըստ այնմ կիրառել ցանքսը։ Միշտ զգուշ պետք է լինել ցանքսը կատարել այնպիսի ժամանակ, վոր մինչև հողի լերեսը բարձրանան ծիլերը, ցրտահարություն վտանգն անցած լինի։ Ընդհանրապես դարձանացանի գլխավոր հացաբույսերի ցանքից հետո ապահով կերպով կարելի է կարտոֆիլի ցանքսը կատարել։

Ցանքսը կատարող մեքենաներ.— Այլևս ժամանակ է մեզ մոտ

ևս մեքենայացման յենթարկել կարտոֆիլի ցանքսը։ Խորհրդային ու կոլլեկտիվ տնտեսությունների կազմակերպումը խոշոր հնարավորություն է ստեղծում գյուղատնտեսական գրեթե բոլոր տիպի աշխատանքների մեքենայացումը։ Կարտոֆիլի ցանքի համար կան թե ձեռքի և թե ձիերով քաշվող հատուկ ավտոմատիկ մեքենաներ, վորոնք շատ ավելի հեշտությամբ ու քիչ աշխատանքով հսկայական չափով կրճատում են կարտոֆիլի մշակման ինքնաճեքը։

Մինչև լրիվ մեքենայացումը ի հարկե գութանով ցանքի կատարումը համեմատաբար ավելի լավ է ու նպատակահարմար քան ձեռքով և շուկով կարտոֆիլ տնկելը։

Սերմացուի անսահմանությունը.—Ինչպես ամեն տիպի սերմացուի նույնպես և կարտոֆիլի սերմացուի ախտահանումը չափազանց կարևոր է հիվանդությունների դեմ պայքարելու իմաստով։

Կարտոֆիլի սերմացուի ախտահանումը կատարվում է «Բրիգոկտոնիա» «Ջոս» և այլն հիվանդությունների դեմ պայքարելու համար։ Մանուփանդ «Բրիգոկտոնիա» հիվանդությունը խոշոր չափով ֆևսում է մատաղ ծիլերը։

Կարտոֆիլի սերմացուի ախտահանումը մեզ մոտ, ևս, Հայաստանում չի կատարվում, չնայած քոս և բրիգոկտոնիա հիվանդությունները մեզ մոտ կան։

Կարտոֆիլի սերմացուի ախտահանման համար գործածում են ֆորմալին և սնդիկի բիսլորիտ կոչված քիմիական նյութերը։ Վերջինը ավելի ուժեղ է ազդում թե քոսի և թե բրիգոկտոնիայի վրա։

Սնդիկի բիսլորիտով ախտահանելու համար անհրաժեշտ է սերմացուն պահել լուծույթի մեջ 1—1 $\frac{1}{2}$ ժամ։ Այս նյութից լուծույթը պետք է պատրաստել մի միայն հողի ու փայտե ամանների մեջ։ Խոշոր տակառում պետք է լցնել 110 լիտր ջուր։ Ապա 110—113 գրամ սնդիկի բիսլորիտ լուծել մեկ լիտր տաք ջրի մեջ և լավ խառնելուց հետո լցնել ջրով լիքը տակառում և խառնել։ Ապա սերմացուն թրջել այլ տակառում մինչև 1—1 $\frac{1}{2}$ ժամ։ Յուրաքանչյուր 3 անգամ նույն լուծույթով թրջում կատարելուց հետո, անհրաժեշտ է լուծույթը նորոգել կամ նորը պատրաստելով և կամ պատրաստի խօցված լուծույթ ավելացնել հնի վրա։ Ցակառի ներքևի մասում անցք պիտի բաց անել և խցանով (փայտե) ծածկել։ Թրջումից հետո բաց անել ջուրը մի ուրիշ տակառի մեջ։ Այսպիսով աշխատանքները հեշտանում են։

Ֆորմալինով անտառաներիս ֆորմալինը գործածվում է թե վերպես տաք և թե վորպես պաղ լուծույթ:

Պաղ լուծույթի գործածության դեպքում վերցնել 50 գրամ 40%-ի ֆորմալին լուծել 110 լիտր ջրի մեջ, ապա սերմացուն թրջել մինչև 2 ժամ:

Տաք Ֆորմալինի գործածության դեպքում 100 գրամ ֆորմալին լուծել 110 լիտր ջրի մեջ, տաքացնել 51,1—51,6° C-ի, ապա սերմացուն թրջել միայն 2—3 րոպե, վորից հետո մինչև 10—15 սանտիմետր հաստություն ունեցող շերտով սերմացուն դարսել տախտակե գեանի վրա ու ծածկել թաց մեշոկներով կամ հատուկ պատրաստված չուլերով մինչև մեկ ժամ:

Մեղրիկի բիելորիտով անտառանումը շատ դժվար է կատարել, թանգ է նստում, սակայն ուժեղ կերպով անտառանում է:

Ֆորմալինով եժան է նստում, քիչ ժամանակ և աշխատանք է պահանջվում ու այնքան էլ թունավոր չէ:

Թե ֆորմալինի և թե մեղրիկի բիելորիտի գործածության դեպքում 1) Անտառանման պիտի յենթարկել միայն չկտրված սերմացուն, 2) Թե մեկի և թե մյուսի գործածության դեպքում նախքան ցանքսը՝ անտառանված սերմացուն պետք է փուկ արևի առջև մի քանի օրով, վորպեսզի չորանան պալարները:

ՑԱՆՔԻ ԽՆԱՄԵԼԸ

Յեվրոպական յերկրներում, մանավանդ Ամերիկայում, կարտոֆիլը մշակում են թե հարթ հողամասում և թե բուկը լցնելով կազմում թումբեր: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, վոր հարթ հողամասի վրա ավելի արդյունավետ է, վորովհետև հեշտացնում է աշխատանքը և ավելի բարձր բերք է տալիս, սակայն դեռ ևս ընդհանրապես գործածության մեջ է բուկը լցնելու սխտեմը: Սա ունի հետևյալ առավելությունները՝ 1) Հեշտացնում է վորովում 2) Ավելի լավ ու փխրուն հողային տարածություն է ստեղծում արմատների դարգացման ու պալարների ձևավորման համար, 3) հեշտացնում է բերքահավաքը:

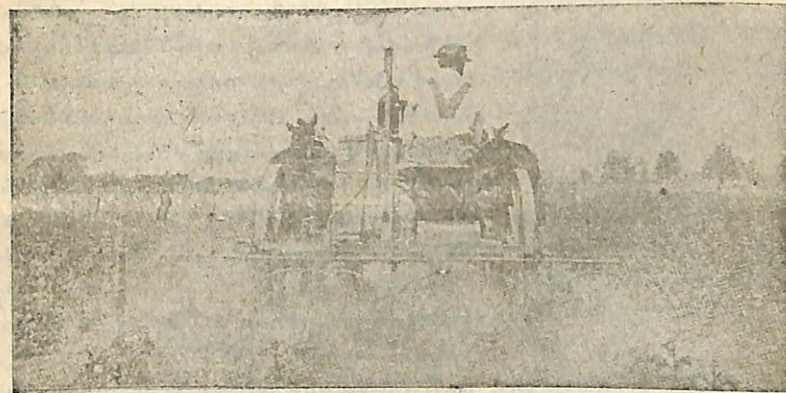
Թմբային սխտեմի ոգտագործման դեպքում, մանավանդ այն հողամասերում, ուր վորովումը առանց թմբերի հնարավոր չէ, լավ է թմբերն սկսել կառուցել, լեբբ բույսերը մի լերկու տասնյակ սանտիմետր բարձրություն ունեն և ապա յուրաքանչյուր կուլտիվացիայի ընթացքում աստիճանաբար բարձրացնել թմբերը:

Կարտոֆիլի պալարների կազմությունը սկսվում է ծաղկման շրջանում, հետևապես անհրաժեշտ է թմբերի կառուցումը ավարտել այդ ժամանակից առաջ ու այլևս չխանգարել:

Կուլտիվացիա. — Կարտոֆիլի կուլտիվացիան չափազանց անհրաժեշտ է մի շարք նկատառումներով: Նրա միջոցով հնարավոր է 1) հողը փխրունացնել 2) ոգավորման լենթարկել 3) նպաստել բույսի առատ աճմանն ու զարգացմանը՝ վոչնչացնելով անհրաժեշտ աննդանութեբը սպառող և այս տեսակետից բույսի հետ մրցող մոլախոտերը և 4) պահպանել հողում ջրի քանակը՝ խախտելով հողի մազականությունը, վորի միջոցով այլապես ջուրը պիտի գորշիլանար:

Անհրաժեշտ է կուլտիվացիայի յենթարկել կարտոֆիլի դաշտը, լերը դեռ մոլախոտեր մատաղ հասակումն են: Մինչև պալարների կազմությունը հաճախակի պետք է կուլտիվացիա կատարել ձիերի և տրակտորների կուլտիվատորներով, հետագայում պետք է նվազեցնել ու խսպու դադարեցնել արմատներն ու պալարները չվոչնչացնելու համար:

Վորովումը. — Կարտոֆիլի վորովման ամենադուրջ շրջանը ծաղկման շրջանն է, լերը կազմվում են նաև պալարները: Մինչև այդ գուցե այնքան էլ անհրաժեշտ չլինի ջրել (լեթե է հարկե հողը չափազանց չոր չէ), սակայն ծաղկման շրջանում անհրաժեշտ

Նկ. 3. Կարտոֆիլի սրահումը հիվարդությունների դեմ.

և առատ ջուր, ապա աստիճանաբար ուղ-ուղ պիտի ջրել, իսկ բերքահավաքից մի ամիս, ամիս ու կես առաջ պետք է դադարեցնել ջրելը:

ՊԱՅԲԱՐ ՎՆԱՍՍՏՈՒՆԵՐԻ ՈՒ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՄ

Կարտոֆիլը ավելի շատ է չենթակա հիվանդութիւնների ու վնասատուների ավերումներին քան ուրիշ մշակովի բույսերը: Կարտոֆիլի հիվանդութիւններից վոմանքը վնասում են միայն վեգետացիոն մասերը, վոմանք՝ պալարները. վոմանք ել՝ յերկուսն եւ միասին: Ստորեւ տալիս ենք մի քանի հիվանդութիւնների կլասիֆիկացիան:

Հիվանդութիւնն անունը	Որդ. տեսակը	Վնասվող մասերը	Որդանիզմի ձմեռման վայրը	Պայքարի կամ վոչնչացման միջոցը
Ֆիտոֆտորա ինֆեստանս	Սունկ	Վեգետատիվ մասերն ու պալարները	Սերմի մեջ	Սրսկում բորդոյան հեղուկով 0,50/0
Փոշարեւում փտախա	Սունկ	Պալարները	Սերմի մեջ և հողում	Մաքուր սերմ և ցանքսաշրջանառութ.
Կակուղ փտախա	Բակտերիա	Պալարները	Սերմի կամ պահեստի մեջ	Մուսափել պալարներէ վնասումից ու քերծումիցը
Բիզոնկոտնիա	Սունկ	Պալարներ, ծիլեր, արմատներ	Սերմի վրա և հողում	Ախտահանում և ցանքսաշրջանառութ.
Քոս	Բակտերիա	Պալարներ	Սերմի վրա և հողում	

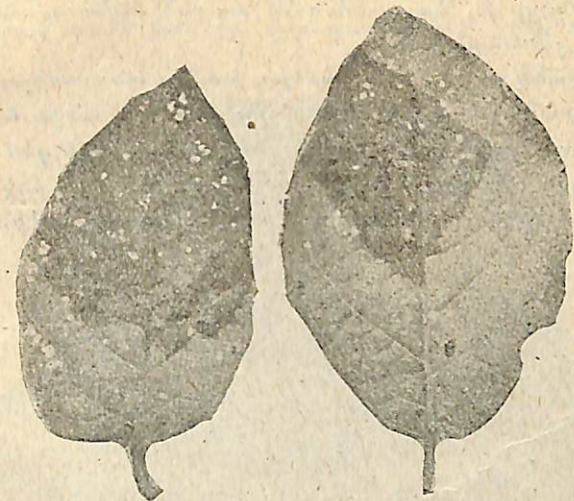
Ֆիտոֆտորա ինֆեստանսը կարտոֆիլի ամենալուրջ հիվանդութիւններից է և մեզ մոտ այս տարի դեռ նոր է մուտք գործել:

Նկ. 4 Ֆիտոֆտորա ինֆեստանս տերեւի վերեւի յերեսի վրա:

Ավելի վնասակար է դառնում մանավանդ խոնավ ժամանակ վորովհետեւ խոնավութիւնը նպաստում է նրա սպորների ծլմանն ու աճմանը: Վնասում է վեգետացիոն մասերն ու պալարները. վնասված տերեւները կործեն ջրով թրջված են լինում: Տերեւների ներքեւի յերեսների վրա՝ հիվանդացած մասերի յեղբերին սպիտակ բամբակաձեւ թելիկներ են յերևում: Որդանիզմը հողում չի ձմեռում, ապրում է պալարներում: Հիվանդացած պալարի միջոցով դաշտը տեղափոխվելով վարակում է նոր աճող ծիլերը, վորից հետո ջրի, քամու և այլ ֆակտորների օժանդակութեամբ սպորները տարածվում են ամբողջ տարածութիւն վրա:

ու վոչնչացնում վեգետացիոն մասերը: Կոնտրոլի համար անհրաժեշտ է 0,50/0 բորդոյան հեղուկով սրսկել յուրաքանչյուր 10—12 որը մի անգամ մինչև հիվանդութիւն վերջնական վոչնչացումը:

Նկ. 5. Ֆիտոֆտորա ինֆեստանս տերեւի ներքեւի յերեսի վրա սպիտակ փառ է կապել:

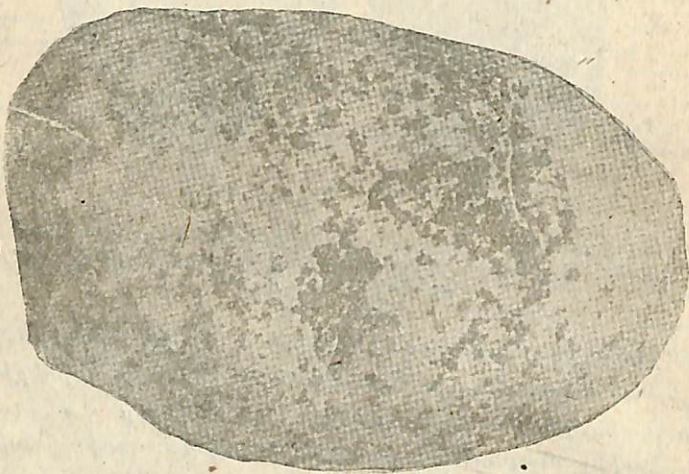
Բիզոնկոտնիա.— Միշտ ել կարելի է տեսնել պալարների վրա վորպես աւ բծեր, վորոնք նմանվում են սևահողի կոշտերի ամուր կպած պալարին: Շատերը յենթադրում են, վոր դա կեղտ է և ուրիշ վոչինչ: Պալարները շատ չեն վնասվում այս հիվանդութիւնից, սակայն պալարի հետ դաշտ գնալով վարակում ու վոչնչացնում է մատաղ ծիլերը հողում և թույլ չի տալիս, վոր հողից դուրս դան: Որդանիզմը դաշտ է գնում պալարի հետ: Ապրում ու ձմեռում է նաեւ հողում: Վոչնչացնելու համար անհրաժեշտ է ցանքսաշրջանառութիւն, ախտահանել ու մաքրել սերմացուն (տես ախտահանումը):

Քոսը—վնասում է պալարները, շատ անգամ անգործածելի դարձնում: Պալարների կեղեմների վրա առաջ են գալիս քերծվածքներ, վորոնք խաբողոցվածի տպավորութիւն են թողնում: Մուգ շագանակագույն են քերթվածքները: Այս հիվանդութիւնն ավելի շատ է զարգանում ալկալի բնակցիւ ունեցող հողերում:

Վոնտրոլի միջոցները նույնն են ինչ ընդդիմոնիս հիվանդության համար

Վնասատու միջատների դեմ համեմատաբար ավելի հեշտ և պալքաբեր: Կարտոֆիլի վնասատուներն են վոշիկները, արմատները կրծող վորդերը, մի շարք կրծող և ծծող միջատները, վորոնց ֆնասները իմ Հայաստանում առանձնապես ուսումնասիրության չեն յենթարկված:

Միջատների դեմ պալքաբերիւ համար անհրաժեշտ և ուսումնասիրել նրանց կերակրման, սնվելու ձևն ու կյանքը և ըստ այնմ գործածել համապատասխան միջոցներ: Կրծողների դեմ ոգտագործել փառիլյան կանաչ, կապարի արսենատ և այլն, իսկ ծծողների դեմ ծխախոտի ծուխ, ծծումբ մի խոսքով ֆոսֆագիոն նյութեր:

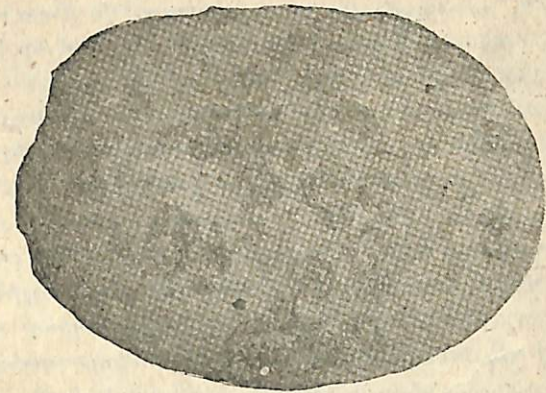

Նկ. 6. Ընդդիմոնիս հիվանդությունը պալարների վրա:

ԲԵՐՔԱՀԱՎԱՔԸ

Կարտոֆիլի բերքահավաքը պիտի կատարել այն ժամանակ, ջերը ցողուններն ու տերեւները բոլորովին կորցրել են իրենց կանաչութիւնը: Վորքան շատ և կարտոֆիլը ֆուսում հողում, այնքան նա հասունանում և, հետևապես այնքան էլ բարձր վորակով ու դիմացկուն և լինում: Բացի այս հատկութիւններից ավելի մեծ հնարավորութիւն և լինում բերքի բարձրացման: Փորձերը ցույց են տվել, յերկարտոֆիլը հողից հանվել և վեգետացի

ոն մասերի լրիվ աճման ժամանակ՝ յերր այդ մասերի մահացում չկա՝ բերքը յուրաքանչյուր հեկտարին յեղել 25-ցենտներ, իսկ, յերբ վեգետատիվ մասերի 99% ու վ մահանալուց հետո յե բերքահավաքը կատարել՝ բերքը հավասար և յեղել 194 ցենտների: Կարտոֆիլը վոշ՝ միայն ուշ պիտի հանել, ալլ և պիտի խուսափել խոնավ ու թաց ժամանակ գետնից հանել: Հանելուց հետո յե մի քանի ժամ պիտի թողնել, վոր պալարները չորանան,

Նկ. 7. «Բոսը» պալարի վրա:

Կարտոֆիլը հանելու համար ալժամ կան հատուկ մեքենաներ: Մեղ մոտ մեծ մասամբ բահերով և չութերով և կատարվում կարտոֆիլի հանումը: Անհրաժեշտ և մեքենայացնել այս աշխատանքներն հատուկ ելեվատոր մեքենաներով: Սակայն մինչ ալդ չութն ու բահը պիտի փոխարինել գութաններով,

ԽՆԱՄՔԸ ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ

Կարտոֆիլի մշակումն ու բերքահավաքը դեռ բավական չեն: Ամենախոշոր հարցը՝ ստացված բերքի պահպանումն և: Մեր յերկրի բանվորական մասսաների սննդառության հիմնական աղբյուրներից և հանդիսանում կարտոֆիլը: Սակայն նրա պահպանումը պրիմիտիվ ու անհարմար պահեստներում՝ տարեկան հրակայական չափերի բերքի փչացում և տալիս:

Անհրաժեշտ և կառուցել գիտական վերջին խոսքով կառուցված բանջարեղենների սառցարան-պահեստներ համապատասխան խոնավութլամբ ու վենտիլացիայով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0289912

ԳԻՆԸ 30 ԿՈՊ. (2Է)

20868